

Referensbok om muskel- och skelettbesvär i arbetet

I Kuorinka, L Forcier, eds. **Work related musculoskeletal disorder: a reference book for prevention.** 314 sidor. London: Taylor & Francis, 1995. Pris ca 650 kr. ISBN 0-7484-0132-6.

*Recensent: leg läkare
Bengt Johansson, medicinsk
rådgivare, Scania, Södertälje.*

Muskuloskeletala besvär – särskilt från nacke, axlar, armar och händer – är ett medicinskt problem som är påtagligt i läkarens vardag, men kliniskt bristfälligt hanterat. Psykologiska förklaringsmodeller och ostrukturerade träningsprogram används på ett sätt som inte sällan försämrar situationen för den skadade. Inte minst försäkringsmässigt blir dessa patienter ofta okunnigt bedömda.

Arbetsmiljöinstitutet i Québec (IRSST) har uppfattat problemens stora betydelse och tillsatt en internationell expertgrupp med uppgift att systematisera dagens kunskaper inom området. I expertgruppen ingår sju internationellt kända forskare, varav en är svensk (Mats Hagberg, Arbetslivsinstitutet, Stockholm).

Boken omfattar dels en redogörelse för de epidemiologiska kunskaper som grundas på vetenskapliga sambandsstudier, dels sambandsanalyser om sjukdomarnas uppkomst samt principer för hur besvärerna kan förebyggas.

Bäst om samband

Det första avsnittet om samband är mest värdefullt. Förklaringar av många begrepp och definitioner visar hur mångfacetterat problemet är och hur många infallsvinklar man kan ha. En riklig litteratur går igenom och värderas med mycket stränga kriterier. Man redovisar olika artiklars värde, vilken riskkvot som föreligger vid vissa arbeten, konfidensintervall och kort sammanfattning. Sammanställningen är en ovanligt bra källa till kunskap för den som snabbt behöver relativt färsk data inom ett visst område. Det är även förtjänstfullt att många fackbegrepp, t ex epidemiologiska, förklaras enkelt.

Här får man synpunkter på

karpaltunnelsyndrom, epikondyliter, skuldertendinit, osteoartros, »thoracic outlet syndrome» och många andra tillstånd, samt deras samband med arbetsexposition. Vissa yrken, exempelvis tandläkarna, belyses dock inte.

Komplicerad bild

Boken illustrerar epidemiologiska undersökningars begränsningar; man får svar enbart på de frågor man ställer. Det förefaller då som om en patient bara har en epikondylit, en supraspinatustendinit etc. Verkligheten visar dock en mycket mer komplicerad bild. Den sjuka har ofta en flora av muskuloskeletala besvär och där förekommer inte så enkla samband som epidemiologen presenterar. En mer rikhaltig symtombild motsäger på intet sätt samband med belastning, men komplicerar klinikerns diagnostisering och behandling.

Av många värdefulla konstateranden kan man notera, att det inte finns något vetenskapligt samband mellan muskuloskeletala besvär i övre extremiteterna och psykologiska förhållanden.

Avsnittet om strategier för profylax är onödigt pratigt och så djupgående som sannolikt få praktiskt verksamma läkare har glädje av. Men visst kan det vara av värde att notera att den nu så mångomtalade kvalitetsstandarden ISO 9000 även omfattar företags skyldighet att redovisa de anställdas hälsotillstånd.

Kort om terapi

Avsnittet om behandling är kortfattat och mycket allmänt hållet. Man konstaterar att det inte finns några enkla lösningar utan att problemen får lösas på mångskiftande sätt.

Diskussionen om rutiner vid nyanställning, träning, viktreduktion, rökning m m kan vara av värde att ta del av, så att ett företag inte ägnar sig åt meningslös verksamhet.

Senare års lagstiftning om arbetsskador har i mycket hög grad försvårat för människor med muskuloskeletala besvär att få dem godkända som arbetssjukdom. Den tyngd och vederhäftighet med vilken boken belyser vissa besvärssamband med arbete torde vara underlag för ny juridisk bedömning i många fall. Om man tog hänsyn till kända vetenskapli-

NYA BÖCKER

ga fakta skulle inte så få sjuka få en mer saklig juridisk behandling än i dag, då besluten ofta tycks baseras på mycket ogrundat tyckande.

I slutet av boken noteras att de flesta medicinska högskolor saknar utbildning i muskuloskeletala problem. Så sant, nödgas man medge. •

Personligt och medryckande om »krigen mot cancer»

Robert N Proctor. **Cancer wars. How politics shapes. What we know and don't know about cancer.** 356 sidor. New York: Basic Books, 1995. Pris \$ 25. ISBN 0-465-02756-3.

*Recensent: professor Jan
Pontén, avdelningen för patologi,
Akademiska sjukhuset,
Uppsala.*

Bokens titel är lätt överdriven, eftersom inte alla krigen mot cancer fått plats. Nixons misslyckade attack mot tumörvirus lämnas t ex utanför. Betoningen ligger på kemiska risker och faran av joniserande strålning, två omstridda områden. Åsikterna har varierat från påståendet att kemiska ämnen – möjligen bortsett från cigarettertrök – och strålning inte spelar någon nämnvärd roll, till tron på att nästan all cancer skulle kunna förhindras om vi bara lyckades skärma av solljuset samt rensa berggrund, byggnadsmaterial, luft, dryck och mat från alla cancerogener.

Genom att framför allt diskutera hur frågan hanterats av politiker och beslutsfattare inom och utanför det stora canceretablissemanget lyckas författaren bidra med många nya synpunkter inom ett annars ganska genomtröskat område. Framför allt skärskådas motiven för olika gruppers ställningstaganden.

Känsla och taktik

Boken riktar strålkastarljuset mot ett ofta förnekat faktum: många aktörer inom området drivs inte av rent vetenskapliga insikter och motiv utan att det rör sig i hög grad

om känslomässiga, ibland taktiska överväganden. Debattklimatet är likt kärnkraftens, där ingen längre kan ta till orda utan att automatiskt klassas som för eller emot och där utrymmet för bittra misstänklighetsgöranden är stort.

Tråkigt nog snuddar författaren bara vid hur och när sådana situationer skapas. Utom det uppenbara att mycket pengar och prestige kommer i rörelse kan något ännu djupare vara en viktig grund när det gäller cancer och dess orsaker.

Selektionen verkar för förenklat synsätt

Vi har aldrig utrustats med sinne för att objektivt väga risker mot varandra. Inte heller är vår förmåga att uppfatta komplicerade och utdragna orsaksamband särskilt väl utvecklad. Jag kan väl tänka mig att det hade varit biologiskt ohållbart för en människoart under uppsegling att kyligt mot varandra väga trassliga risker för framtida sjukdomar i stället för att reagera snabbt på ett omedelbart hot. Därför har nog selektionen verkat för ett förenklat synsätt.

Det är också naturligt att vi i första hand intuitivt vill skylla på omgivningen när vi skadas eller blir sjuka, snarare än på slumpen, mystiska endogena faktorer eller intrikat samspel mellan olika orsaker. Man kan bara tänka på den fruktlösa och improduktiva diskussion som alla hört när någon mår illa: »Det måste ha varit den stuvade svampen», »Jag skulle inte ha druckit så mycket tomatjuice» eller »Hon blev nog kall när hon satt på marken och åt». Under detta tänkande ligger en nästan oavvislig drift att hitta enkla »bovar» i omgivningen, trots att det egentligen inte finns någon vettig orsak att ta fasta på.

Grönsaksparadoxen

Boken debatterar utförligt den outrotliga föreställningen att tillverkade kemikalier rent allmänt skulle vara farligare än naturliga. »Naturen är god så länge inte människan förstör den.» Detta är, som framför allt Bruce Ames framhållit, alldeles fel. I stället har djur och växter utvecklat mycket giftiga försvarssubstanser, som lika väl som de artificiella kan metaboliseras till mutagener.

Energiskt har Ames på basen av egna data påpekat att t ex olika grönsaker innehåller stora mängder ämnen som skulle klassas som cancerframkallande om de utsatts för sam-

ma test som tillsatserna. Konserveringsmedel i livsmedel kan som mest lägga till endast någon promille av ökad risk.

Boken visar mycket väl hur olika personligheter, oftast utan nyanser, antingen anammat eller helt avvisat dessa teser. I bokens diskussion saknar man här en bättre utredning av hur denna debatt delvis missar målet. Trots Ames' experimentella indikationer på stora mängder mutagener och/eller cancerogener visar ju studier att konsumtion av grönsaker och frukt minskar risken för t ex coloncancer – en paradox som författaren tycks ta lätt på.

Var ligger bevisbördan?

Klokt ventileras den svåra frågan om var bevisbördan ligger. Vetenskapsmannen vill gärna positivt vara övertygad innan han accepterar en risk och betraktar i princip resultat i gråzonen som negativa. Befolkningen i stort, och deras talesmän politikerna, vänder på resonemanget och vill inte acceptera något som riskfritt innan helt 100-procentig säkerhet kunnat beläggas. Ämnen i gråzonen skall betraktas som farliga tills motsatsen bevisats.

Det gick en rysning genom vetenskapssamhället när t ex en kärnkraftsmotståndare som Thorbjörn Färdin på allvar föreslog att denna kraftkälla inte skulle få användas förrän man bevisat att den är ofarlig. På andra sidan av barriären beskärmar man sig över vetenskapsmännens lättsinnighet och vaghet. »Det måste tydligen ske en Tjernobyk-katastrof för att forskare skall ta radioaktivitet på allvar».

Förnekade risker

Boken innehåller mycket nedslående historisk läsning om hur man från industrihåll undantagslöst försökt förneka risker med de egna produkterna. Särskilt talande är exemplet om tobak och asbest.

Det intressanta är att man från »försvarets» sida alltid lyckas uppbära välrenommerade experter som intygar att den misstänkta produkten är ofarlig, ofta därför att det är lätt att hitta något i sak visserligen betydelselöst men dock metodologisk fel i de vetenskapliga riskstudierna. Författaren menar, säkert med goda skäl, att taktiken är medveten och att man gärna söker skapa intrycket av att experterna själva varken vet ut eller in.

Här anar man det stora landets överlägsenhet mot en liten nation som Sverige. Vi har helt

enkelt inte tillräckligt många objektiva domare i ansvarig beslutsposition för att ta ställning när experter ligger i luven på varandra utan kräver i stället konsensus.

Boken ger exempel på hur man i USA mot alla odds ibland lyckats fatta kloka beslut även när starka särintressen står mot varandra. Man måste respektera ett system som internationellt kan gå i spetsen för säkerhet och miljövård i trafiken, trots de mycket stora intressen och den stora makt som finns samlad i bilindustrin och oljeutvinning.

Det är också talande att USA kunnat vara så framgångsrikt i kampen mot tobaksrökning trots att där finns världens mäktigaste tobaksindustri. Boken visar hur amerikanska hälsovårdsmyndigheter har kunnat engagera, lyssna till och få stöd av oväldiga experter som stått emot en skur av populistiska partsutsagor.

Särintressen, experter och opportunisterna

Man förstår att våra myndigheter måste ha svårt att mobilisera den kraft och kring-synthet som behövs för konstruktiva beslut som går mot nätverket av starka särintressen, ensidiga men talföra experter och opportunistiska medier. Men man kan också beundra vår egen starka tradition att reagera på det faktum att fatigdom och social utslagning överallt är korrelerat till mer cancer och högre dödlighet i sjukdomen.

Vår ganska jämna levnadsstandard, goda hälsouppläsning och framför allt väl spridd tillgång till cancerupptäckt och -behandling har spelat en stor roll för att våra siffror över långtidsöverlevnad verkligen är bättre än genomsnittet i För-enta Staterna. Gång på gång pekar boken på det sorgliga faktum att man i USA har högre cancerdödlighet bland svarta, inte på grund av några biologiska orsaker utan därför att amerikansk hälso- och sjukvård är i grunden ojämlig.

Arvets väktare

I ett helt modernt kapitel tar boken på ett lättläst populärvetenskapligt sätt upp senare tids enorma landvinningar inom molekylär cancergenetik. Cancersuppressorgen p53, 1993 års »populäraste molekyl» en-

ligt tidskriften Science, beskrivs i lyriska termer som väktaren av vår arvs massa. De nya bröstcancer generna får stort utrymme liksom naturligtvis den gen vid retinoblastom som Alfred Knudson i sitt pionjärarbete kunde lansera som den första cancersuppressorgen.

Falsk motsättning

Proctor gör försök att kritiskt diskutera den relativa rollen av ärftlighet gentemot omgivningens cancerogener. Här faller han i den vanliga fällan att konstruera en falsk motsättning. Han gör allt för att minska ärftlighetens betydelse på bekostnad av omgivningens och livsstilens.

Det är som om den gamla sanningen om att cancer cellen är en flerstegsraket håller på att falla i glömska. All cancer tycks bero på att en normal cell under lång tid samlar på sig ett tillräckligt antal genskador för att den skall bli »malign». Några kan finnas med från starten, dvs vara ärftliga, medan andra förväras på grund av bombardemang av mutagener men säkert också rent slumpmässigt som följd av DNAs oförmåga att hålla undan och reparera alla mutationer som oundvikligen uppstår.

Man är fortfarande mycket långt från att i det enskilda fallet sortera upp den relativa betydelsen av dessa komponenter, som säkert varierar från fall till fall. Mot en sådan bakgrund ter det sig artificiellt att ställa ärftlighet och miljö mot varandra, eftersom det (alltid?) gäller ett både-och.

Personlig, medryckande

Boken är av allmänt intresse för alla som vill förstå krafterna bakom viktiga beslut i frågor som rör förebyggande av cancer. Den är inte någon vetenskaplig analys av sakfrågorna, utan ett brett personligt hållet, medryckande avslöjande av motiv och hållning hos de många människor som på olika sätt skapat en debatt som hur vi skall förhålla oss till cancer.

Ökar cancer? Kan cancer minska genom lämpliga miljöåtgärder? Varför satsas så ojämförligt mycket mer på biologisk grundforskning än på förebyggande arbete? Kanske eviga frågor, men väl värda att begrundas med stöd av denna innehållsrika ordrika bok, som är rikligt kryddad

med långa redogörelser för några hjältar i sammanhanget t ex Wilhelm C Hueper, patologen som ensam drev kampanjen mot DuPonts produktion av farliga kemikalier, och Rachel Carson, mest känd för sin »Silent spring» med dess oro för djur- och växtliv men som också varnade för en ökande incidens av cancer. •

För alla som intresserar sig för esofagus

F Griffith Pearson, Jean Deslauriers, Robert J Ginsberg, Clement A Hiebert, Martin F McKneally, Harold C Urschel, eds. **Esophageal surgery**. 825 sidor. New York-Edinburgh-London: Churchill Livingstone, 1995. Pris \$ 145. ISBN 0-443-08832-4.

Recensent: docent Lars Backman, kirurgiska kliniken, Danderyds sjukhus, Stockholm.

Esofagus är ett organ som intresserar flera specialister; gastroenterologer, fysiologer, otologer, allmänkirurger, thoraxkirurger. Det beror kanske mer på en viss persons intresse eller lokala traditioner att esofagus inte placeras i något speciellt »fack». Lokala utrednings- och behandlingsprinciper varierar därför åtskilligt mellan olika centrum som ägnar sig åt esofagus och dess sjukdomar.

Det framgår tydligt när man läser den nya textboken med en thoraxkirurg från Kanada som huvudredaktör och med 77 procent av medförfattarna från USA-Kanada och jämför med en tidigare liknande bok som redigerats av en allmänkirurg, G G Jamieson från Australien och med bara 31 procent av medförfattarna från USA-Kanada. Den senare boken har kommit att bli något av en bibel för kirurger som utför operationer på esofagus.

Ljusa sidor

Ett utmärkt sätt att belysa dessa skillnader i boken är att varje kapitel avslutas med kommentarer och diskussioner av någon av huvudredaktörerna över kontroversiella synpunkter.

Detta gör att man med stor behållning kan använda boken i sin verksamhet, där vi alla har olika förutsättningar i fråga om